

Голові спеціалізованої вченої ради РСВР 074
у Національному університеті біоресурсів
і природокористування України,
доктору економічних наук, професору
Вдовенко Наталії Михайлівні

ВІДГУК ОФІЦІЙНОГО ОПОНЕНТА

Шапошникова Костянтина Сергійовича, доктора економічних наук, професора, начальника відділу науково-дослідної роботи та атестації наукових кадрів ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» Міністерства освіти і науки України на дисертацію Мірошніченка Олександра Вікторовича на тему «Державне регулювання сільського розвитку в умовах децентралізації», подану до захисту у разову спеціалізовану вчену раду на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка» з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

1. Актуальність обраної теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами

Питання державного регулювання сільського розвитку нині виступають важливим важелем для забезпечення сталого розвитку та продовольчої безпеки як в Україні, так і у світі. Вказане є основоположним підходом для рівномірного розвитку саме на сільських територіях, спрямованого на покращення якості життя та економічного добробуту тих, хто вибрав сільське життя поза містами та в малонаселених районах. В умовах надзвичайних викликів державне регулювання відрізняється від класичних підходів до державного регулювання. Відбуваються суттєві трансформації, обумовлені активним процесом децентралізації в Україні. Цей процес дає всі підстави вченим орієнтуватися на зміни в структурі та функціях місцевого самоврядування. Зокрема, йдеться про забезпечення фінансової та бюджетної автономії місцевих громад, стимулювання міжрегіональної співпраці та створення сприятливих умов для підвищення ефективності діяльності органів влади та місцевого самоврядування. В свою чергу, це призводить до того, що місцеві органи влади стають ключовими гравцями у регулюванні сільського розвитку, реалізуючи важливу місію у забезпеченні прогресу та розвитку у сільських регіонах.

Дисертацію виконано відповідно до плану наукових досліджень кафедри економіки Національного університету біоресурсів і природокористування України за темою

«Удосконалення системи соціально-трудових відносин у сільському господарстві» (номер державної реєстрації 0116U001709), у межах якої автором надано пропозиції щодо удосконалення Концепції розвитку сільських територій та запропоновано операційний план державного регулювання сільського розвитку в умовах децентралізації.

Врахування викладених положень дає підстави стверджувати про актуальність обраної О. В. Мірошніченком теми дисертації.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки і практичні рекомендації, викладені у дисертації О. В. Мірошніченка, мають достатній ступінь обґрунтованості, який підтверджується опрацюванням широкого кола наукових праць зарубіжних і вітчизняних науковців; автором використано значну кількість статистичних даних офіційних інформаційних джерел.

Здобувачем застосовувалися відповідні методи наукового дослідження, а саме: діалектичний метод, історичний та логічний підходи, методи теоретичного узагальнення: аналіз і синтез, індукція і дедукція, порівняння, аналогія, абстрагування, метод причинно-наслідкового зв'язку, абстрактно-логічний і метод групування.

Статистичне та фактологічне підґрунтя дисертаційного дослідження становили нормативно-правові акти щодо регулювання сільського розвитку в умовах децентралізації, матеріали та звітні дані Міністерства економіки України, Міністерства аграрної політики та продовольства України, ресурси мережі Інтернет, наукові досягнення вчених-економістів і практиків, обґрунтування власних спостережень та аналітичних розробок під час написання дисертації.

Висновки та рекомендації повною мірою відповідають визначеним завданням та змісту, що дозволяє вважати дисертацію завершеним дослідженням.

3. Новизна наукових положень та висновків, сформульованих у дисертації

Узагальнення наукових положень, які виносяться на захист дозволяє визначити нові, отримані здобувачем результати, що полягають в обґрунтуванні теоретичних засад і розробленні комплексу заходів щодо підвищення ефективності державного сільського розвитку в умовах децентралізації. Серед найбільш важливих результатів проведеного дослідження маємо всі підстави виокремити складові, де:

удосконалено:

– теоретичні положення з наданням рекомендацій, направлених на визначення поняття «сільський розвиток» в авторській інтерпретації, де, на відміну від існуючих, сільський розвиток розглядається як комплексний процес покращення якості життя та економічного благополуччя сільських територій та їхніх мешканців, який базується на засадах сталого розвитку агропромислового сектору, сприяє підвищенню продуктивності праці та якості виробленої продукції, а також розвитку інфраструктури, збереженню та відтворенню природних ресурсів і впровадженню інноваційних технологій в агросекторі;

– наукові засади державного регулювання із запровадженням унікального авторського тлумачення, що забезпечується: а) комплексним підходом, а саме: визначення охоплює широкий спектр питань, пов'язаних із розвитком сільських територій, таких як економіка, соціальні аспекти, екологія та природні ресурси, що дає змогу зрозуміти взаємозв'язки між різними аспектами розвитку сільських територій і забезпечити більш ефективне управління цим процесом; б) фокусом на сталому розвитку з урахуванням обмеженості природних ресурсів та екологічних наслідків, що сприятиме успішному розвитку сільських територій у довгостроковому періоді; в) універсальністю, оскільки визначення не обмежується конкретним регіоном чи країною і може використовуватися як у наукових дослідженнях, так і в практичній роботі з розвитку сільських територій у будь-якій частині світу;

дістали подальшого розвитку:

– обґрунтування пріоритетних напрямів і підходів щодо оцінювання сільського розвитку. На основі дослідження статистичних показників розвитку сільських регіонів різних типів доведено, що модель розвитку сільського регіону залежить від його типу, а саме: сільські регіони, розташовані поблизу міст і сільські віддалені регіони. Тому при плануванні заходів державного регулювання слід враховувати, що важливою відмінною рисою між успішними та неуспішними сільськими регіонами є їхня близькість до міських центрів;

– виявлення закономірностей державного регулювання сільського розвитку в умовах децентралізації шляхом визначення напрямів співпраці України й Організації економічного співробітництва та розвитку, головними серед яких є робота над законодавчим забезпеченням реформи децентралізації для приведення його у відповідність із нормами ЄС і світового співтовариства; розширення можливостей подальшого залучення передових міжнародних практик та стабілізації реформ політики.

Дисертація насичена статистичним матеріалом, що у поєднанні із теоретичними аспектами проблеми дозволяє сформувати цілісне уявлення про предмет дослідження.

Висновки, сформульовані у дисертації є логічно побудованими та мають аналітичне підґрунтя.

4. Практична цінність результатів дослідження

Результати дисертації О. В. Мірошніченка мають важливе практичне значення, що полягає у перспективності використання основних положень і запропонованих пропозицій у діяльності органів законодавчої та виконавчої влади різних рівнів, суб'єктів господарювання та науковою спільнотою при проведенні подальших наукових пошуків у даному напрямі. Практичну цінність наукового дослідження О. В. Мірошніченка підтверджено практичним впровадженням здобутків автора в роботу Національної асоціації сільськогосподарських дорадчих служб України та її членів, де використано запропоновані рішення й розроблені автором науково-практичні рекомендації щодо залучення сільського населення, професійних асоціацій у процеси прийняття рішень при формуванні та реалізації політики сільського розвитку, зокрема на місцевому рівні, а також Боярською територіальною громадою при формуванні програми соціально-економічного розвитку до 2025 року в аспекті встановлення відмінностей у формуванні підходів до регулювання розвитку сільських регіонів різних типів, зокрема, за наближеністю до великих міст, за стійкістю економічних показників, за наявним потенціалом розвитку.

Теоретичні положення та практичні результати дослідження впроваджені в навчальний процес Національного університету біоресурсів і природокористування України, зокрема, у навчальну програму дисципліни «Економічне управління сільським розвитком» для здобувачів вищої освіти за спеціальністю 051 «Економіка».

Відтак, теоретичні положення, методичні розробки та практичні результати дисертаційного дослідження дають підстави зробити висновок, що дана робота містить наукові положення, які є новими та характеризуються практичною спрямованістю.

5. Повнота викладення у наукових працях наукових положень, висновків, рекомендацій, сформульованих у дисертації

Доцільно зазначити, що основні положення дисертації опубліковано у в 11 наукових працях, з яких 6 статей у наукових фахових виданнях України та 5 тез наукових доповідей.

Апробацію результатів дисертаційного дослідження здійснено на міжнародних конференціях. Результати наукового дослідження, які винесено на захист, отримані автором особисто, вони повною мірою відображені в опублікованих працях. З наукових праць,

опублікованих у співавторстві, у дисертації використані лише ті положення, ідеї і висновки, які є результатом особистих досліджень здобувача. За кількістю публікацій, рівнем наукових видань, в яких вони були представлені, повнотою викладення положень дисертаційного дослідження відповідні вимоги витримані.

6. Оцінка змісту дисертації

Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг роботи становить 238 сторінок. Дисертація містить 31 таблицю, 39 рисунків і 2 додатки. Список використаних джерел налічує 186 найменувань.

У першому розділі дисертації розкрито науково-теоретичні аспекти державного регулювання сільського розвитку в умовах децентралізації та категоріально-понятійний апарат і нормативно-правові аспекти децентралізації, досліджено процес еволюції наукових підходів щодо адаптації методичних основ державного регулювання сільського розвитку в умовах децентралізації; здобувачем систематизовано базові засади соціально-економічного розвитку сільських територій в умовах децентралізації; розглянуто форми фінансово-бюджетної децентралізації.

У другому розділі проаналізовано сучасний стан та ідентифіковано основні тенденції сільського розвитку України та підходи до визначення і класифікації сільських територій у країнах ОЕСР; узагальнено передовий зарубіжний досвід й можливість співпраці України та ОЕСР. Здобувачем досліджено тенденції впливу викликів та можливостей для сільського розвитку країн-учасниць ОЕСР.

У третьому розділі дисертації сформульовано концептуальні підходи щодо забезпечення удосконалення державного регулювання сільського розвитку в Україні; запропоновано перспективні напрями соціально-економічного розвитку сільських територій в Україні, надано прикладні рішення щодо вдосконалення Концепції розвитку сільських територій.

Викладення матеріалу дисертації здійснено українською мовою з дотриманням наукового стилю. Структура і зміст дисертації логічно й послідовно пов'язані між собою.

7. Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності

Дисертація та наукові публікації, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, не містять порушень академічної доброчесності (академічного плагіату,

самоплагіату, фабрикації, фальсифікації). Дисертація оформлена згідно з нормативними вимогами і стандартами з дотриманням системного викладення матеріалу. Робота написана державною мовою, стиль викладення матеріалу – науковий, літературний. Текст дисертації переважно позбавлений граматичних і орфографічних помилок, а також технічних недоліків. Основні положення, висновки, пропозиції та рекомендації дисертації в цілому характеризуються послідовністю, аргументованістю і завершеністю.

8. Висновки та пропозиції, що викликають певні сумніви, зауваження або вказують на окремі суперечності та можуть слугувати підґрунтям дискусії під час захисту дисертації

В цілому, відзначаючи наукову цінність проведеного дисертаційного дослідження, а також обґрунтованість основних положень новизни, висновків і рекомендацій, доцільно, водночас, звернути увагу на окремі дискусійні положення:

1. При формулюванні актуальності досліджуваних питань здобувач вказав на низку проблем щодо реалізації наукових підходів стосовно децентралізації з позиції державного управління та зміцнення позиції адміністративно-територіальних одиниць і органів місцевого самоврядування, тобто переважно на емпірично встановлені закономірності та тенденції розвитку досліджуваного явища. Водночас, якщо взяти до уваги теоретичні та методичні аспекти заявленої проблематики, предмет дослідження має бути значно ширшим і враховувати невирішеність багатьох інших дискусійних питань, у тому числі як теоретичного, так і методичного змісту. Зокрема, у актуальності не вказано, які ж саме невирішені теоретичні та методичні питання змусили автора вдатися до проведення представленого дисертаційного дослідження.

2. У другому розділі автор проводить і описує на с. 87 дисертації аналіз стану сільського розвитку України та підходи до визначення і класифікації сільських територій у країнах Організації економічного співробітництва та розвитку, де встановлено, що розроблено спеціальне пояснення з акцентом на міжнародну порівнянність, яке окремі країни і далі використовують як альтернативні визначення, що краще відповідають їхнім конкретним потребам. Водночас здобувачем прораховані потоки локального ринку праці з центром у місті та включають двонаправлені відносини з функціональними зв'язками між селом і містом. Така ситуація в сільському господарстві стала наслідком того, що для класифікації сільських регіонів було розроблено трикатегорійну типологію. Однак, в роботі ці питання розглянуто дещо поверхнево і схематично. Дисертація мала б ще більшу

науково-практичну цінність, якби автор звернув увагу і в роботі ширше обґрунтував заходи для підсилення регуляторних дій держави в контексті регулювання сільського розвитку в умовах децентралізації.

3. В дисертації здобувачем доведені положення щодо формування спрямування державної політики з орієнтуванням на розвиток на базі громад (с. 102). Але доцільно було б роботу доповнити висновками з цифровими даними для більш ретельної оцінки даного впливу та описати в дисертації механізми делегування повноважень, зменшення витрат на державне управління на місцевому рівні.

4. Дисертантом переконливо обґрунтовані положення з використанням статистичного та фактологічного підґрунтя дисертаційного дослідження, яке становили нормативно-правові акти щодо регулювання сільського розвитку в умовах децентралізації, матеріали та звітні дані різних міністерств та відомств. Проте, на с. 17 вказано, що інформаційну базу дослідження становили дані Міністерства економіки, торгівлі і сільського господарства України. Водночас Постановою Кабінету Міністрів України від 21 травня 2021 року № 504 було перейменоване Міністерство економіки, торгівлі і сільського господарства України на Міністерство економіки України, про що й потрібно було коректно вказати у дисертації.

5. Здобувачу варто було б розглянути зарубіжний досвід розвитку сільських територій, який має базуватися на принципах інклюзивного й антропоцентричного розвитку сільських і селищних громад (с. 148) для подальшої практичної реалізації інтегрованого підходу до розвитку сільських територій з урахуванням принципів інклюзивного антропоцентричного розвитку та сталого розвитку територій з виокремленням критеріїв і показників до забезпечення ефективного використання коштів бюджету й інших ресурсів, щоб забезпечити покращення якості життя мешканців сільських громад, а потім запропонувати можливі варіанти розв'язання проблеми.

Підсумовуючи вищезазначене, необхідно констатувати, що наявні в дисертації дискусійні положення, значною мірою, характеризують авторський підхід й не знижують її загальної позитивної оцінки.

9. Загальний висновок

Зважаючи на актуальність вирішених у процесі дослідження завдань та отриманих вагомих наукових результатів доцільно стверджувати, що дисертація Мірошниченка Олександра Вікторовича є ґрунтовним науковим дослідженням, виконаним на високому рівні.

Дисертація містить нові наукові положення, що поглиблюють теоретико-методичні засади та вирішують важливе наукове завдання, яке полягає в поглибленні теоретико-методичних положень та розробленні практичних рекомендацій, направлених на удосконалення державного регулювання сільськогосподарського розвитку в умовах завершення реформи децентралізації. Одержані наукові результати достатньою мірою обґрунтовані, характеризуються повнотою викладення та логічністю побудови. Опубліковані автором наукові праці відображають основні положення проведеного дисертаційного дослідження.

За актуальністю, змістом, новизною та важливістю одержаних автором наукових результатів, ступенем обґрунтованості та їх достовірністю, дисертація Мірошніченка Олександра Вікторовича на тему: «Державне регулювання сільського розвитку в умовах децентралізації» відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 283 від 03.04.2019 р. та № 502 від 19.05.2023 р.), наказу Міністерства освіти і науки України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (із змінами, внесеними згідно з наказом Міністерства освіти і науки України № 759 від 31.05.2019 р.) і Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44 (із змінами, внесеними згідно з постановами Кабінету Міністрів України № 341 від 21.03.2022 р. та № 502 від 19.05.2023 р.), а її автор – Мірошніченко Олександр Вікторович заслуговує на присудження ступеня доктора філософії зі спеціальності 051 «Економіка» галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки».

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,

начальник відділу науково-дослідної роботи

та атестації наукових кадрів

ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти»

Міністерства освіти і науки України

Костянтин ШАПОШНИКОВ